

Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei

**A VERSENYKÉPESSÉG ÉS A SZOCIÁLIS KOHÉZIÓ VISZONYRENDSZERE
AZ EURÓPAI UNIÓBAN**

Eperjesi Zoltán

Témavezető:

Prof. Dr. Baranyi Béla
az MTA doktora

DEBRECENI EGYETEM
Kerpely Kálmán Növénytermesztési, Kertészeti és
Regionális Tudományok Doktori Iskola

Debrecen
2013

1. A TÉMAVÁLASZTÁS INDOKLÁSA

A disszertáció korunk aktuális, a társadalom és gazdaság egészét felölelő kérdésekkel foglalkozik. A kutatás első részében mélyrehatóan foglalkozom az Európai Unió versenyképességi és kohéziós politikájával. A disszertáció aktualitását az adja, hogy az elmúlt időszakban a bürokratikus koordináció súlya jelentősen megnőtt a közösségi források elosztásában, ami sokszor a hatékonyság rovására történt.

Korunk egyre kiélezettebb globalizálódó világában egyre nehezebb helyzetbe kerül az Európai Unió a tekintetben, hogy egyszerre kell növelnie versenyképességét a világ többi gazdasági centrumával szemben, és hatékony lépéseket tenni az unión belüli regionális és szociális kohézió megvalósítására. A kettős feladat megoldása valóban embert próbáló, mivel a világ élbolyától való leszakadás értelemszerűen további, egyre mélyülő regionális és szociális diszparitásokat eredményez, viszont az eddig elért szociális vívmányok visszametszése nagyon jelentős szociális feszültségekhez vezet az unió tagországain belül.

A szociális kohézió kapcsán mindenképp beszélnünk kell az újonnan csatlakozott uniós tagállamokról, akik természetesen a szociális kohézió megteremtésében érdekeltek. A kibővült Európai Unióban a szociális kohézió területén is kettősség, fokozódó feszültség figyelhető meg. Egyrészt a régi tagállamok, az erős mag országai a saját jóléti államberendezkedésüket próbálják fenntartani, míg az újonnan csatlakozott közép-kelet-európai államok a rég áhított felzárkózásban érdekeltek. Az átalakuló félben lévő világrend követelményrendszerének való megfelelés közepette az Európai Unió mag országainak közvéleménye egyre elengesebben áll hozzá az újonnan érkezők támogatásához. Nem szabad elfelejteni, hogy az EU mag országai éppúgy strukturális átalakulás előtt állnak, és a közép-kelet európai volt szocialista országokkal szemben ők csak most kezdik érezni a szociális bizonytalanság előszelét. Természetesen a 2 évvel ezelőtti világgazdasági, pénzügyi válság felgyorsította a struktúraváltás feltartóztathatatlanságát, nyilván nehéz ezzel 40 év jóléti államberendezkedés mellett szembesülni.

A versenyképességi célok és a szociális kohézió között nyilvánvalóan van ellentmondás. A lisszaboni stratégia, valamint az Európa 2020 stratégia egyértelműen a versenyképesség növelésére helyezi a hangsúlyt. A tudásalapú, információs társadalom, és az exportorientált ipari termelésen és szolgáltatásokon alapuló gazdaság gyors kiépítése és megszilárdítása komoly feladat elé állítja a

mindenkori európai kormányokat a már leszakadt, vagy leszakadó félben lévő rétegek reintegrációja területén.

2. A KUTATÁS CÉLJA

A disszertáció elsődleges célja annak bemutatása, hogyan viszonyul egymáshoz a bürokratikus és a piaci koordináció az Európai Unió forrásainak elosztásában. Egyértelmű tény, hogy hatékony állami szerepvállalásra és koordinációra van szükség azokban a kulcsfontosságú és stratégiai iparágakban, amelyek a lakosság szociális alapellátását hivatottak biztosítani – gondoljunk csak a közművekre, az oktatásra és az egészségügyre.

A disszertáció másodlagos célja az Európai Unió fejlesztéspolitikájának ismertetése, valamint a versenyképesség és a kohézió közti kapcsolat, kölcsönhatás vizsgálata. A dolgozat vezérfonala a versenyképesség és a szociális koordináció mentén halad.

„A versenyképesség és a szociális kohézió viszonyrendszere az Európai Unióban” című értekezésemben az alábbi kérdések megválaszolására helyezem a fő hangsúlyt:

- Bürokratikus, vagy piaci koordináció alapján finanszíroznak az Európai Unió fejlesztési alapjai, valamint az Európai Fejlesztési Bank?
- Hogyan változik az Európai Unió fejlesztési stratégiája az Európa 2020 stratégia fényében?
- Lehet-e egy gazdaság versenyképességét növelni a szociális kohézió erősítésével párhuzamosan?
- Valóban új paradigmaváltást hozott a világgazdasági pénzügyi válság?
- Milyen szerepet játszanak a multilaterális és nemzeti szintű fejlesztési bankok a gazdasági válságkezelésben a hagyományos fejlesztési tevékenységük mellett?

A tudományos értekezés célja, hogy átfogó képet adjon – elsősorban a hosszútávon megtérülő, a fenntartható fejlődést és a szociális kohéziót elősegítő fejlesztésekről – az állami és a multilaterális, valamint nemzeti fejlesztési bankok II. világháborút követő szerepvállalásának alakulásáról. Az európai uniós, valamint multilaterális fejlesztési bankok fejlesztési politikájával foglalkozó nemzetközi és hazai szakirodalom feldolgozása, szintetizálása alapján az alábbi hipotézisek mentén halad a kutatás:

Hipotézisek:

- *Hipotézis 1:* Az erősödő globális világgazdasági verseny körülményei között az Európai Unió nem tudja egyszerre növelni versenyképességét és erősíteni gazdasági, szociális és területi kohézióját.
- *Hipotézis 2:* Az Európai Unió Európa 2020 stratégiája mindenekelőtt a versenyképesség növelésére helyezi a hangsúlyt, amely miatt háttérbe szorul a kohézió.
- *Hipotézis 3:* A versenyképesség javítására irányuló nyomás és a világgazdasági válság kikényszeríti a nagyon alapos és prudens állami felügyelet mellett, de piaci koordináció alapján működő fejlesztéspolitikát.
- *Hipotézis 4:* Paradigmaváltás körvonalazódik az Európai Unió fejlesztéspolitikájában. A piaci mechanizmusok talapzatán működő fejlesztéspolitikát a versenyképességi faktorok fogják meghatározni. Elkerülhetetlen lesz a bürokratikus koordinációtól a piaci koordináció irányába történő elmozdulás az EU források elosztásában.
- *Hipotézis 5:* A piaci koordináció előtérbe kerülésével nő a nemzeti és multilaterális fejlesztési bankok szerepe az erőforrások elosztásában.
- *Hipotézis 6:* A versenyképesség hangsúlyozása hátrányos helyzetbe hozza az új tagállamokat a gazdasági felzárkózást illetően.

A szociális kohézió nemcsak azért lényeges, mert a társadalmi különbségek társadalmi békétlenséget okoznak, hanem azért is, mert a szociális kohézió hiánya a gazdasági fejlődést gátolja. A lisszaboni stratégia, valamint az Európa 2020 stratégia épp ebből a megfontolásból tűzte ki maga elé, hogy az Európai Unióban 75%-ot kell elérnie a 20–64 év közti korosztály foglalkoztatottságának. A munkanélküliség csökkentése tehát fontos mutatója a társadalmi kohézió erősödésének.

3. A KUTATÁS MÓDSZEREI, ADATFORRÁSOK

Az értekezés alapvetően elméleti jellegű, ennél fogva szekunder forrásokon nyugszik. A disszertáció multidiszciplináris jellegű, a közgazdasági mellett bizonyos szintű jogi és politikatudományi ismeretanyag megszerzését is megkövetelte.

A felhasznált irodalom a téma multidiszciplináris jellegéből adódóan nagyon sokrétű. Első csoportját a szakmai kézikönyvek, folyóiratok, illetve a különböző kutatóintézetekhez, közintézményekhez, hivatalokhoz, ágazati tanácsadó cégek-

hez kapcsolódó elemzések, tanulmányok, éves jelentések, kötetek adják. Itt szeretném külön kiemelni az Európai Bizottság gazdasági, társadalmi és területi kohézióról szóló jelentéseit, az Európai Beruházási Bank éves jelentéseit.

A felhasznált irodalom második körét képzik az Európai Unió intézményeinek, a különböző multilaterális és nemzeti fejlesztési bankok hivatalos honlapjain megjelentetett negyedéves és éves jelentések, pénzügyi beszámolók, sajtótájékoztatók, prezentációk, közlemények, projektleírások, statisztikai összefoglalók. Az Európai Bizottság lisszaboni stratégiájában, valamint az Európa 2020 elnevezésű stratégiában megfogalmazott társadalom- és gazdaságfejlesztési programok mélyreható elemzése is szükséges volt az értekezéshez.

A disszertáció megírásakor nagy mennyiségű újság- és folyóiratcikket használtam fel napi- heti- és havilapokból az aktuális fejlemények nyomon követése érdekében. Bár ezek a cikkek sokszor nem szakmai megalapozottságú másodlagos vagy harmadlagos dokumentumok, nélkülözhetetlen részinformációkat tartalmaznak, és segítenek eljutni az elsődleges forrásokhoz.

Szintén fontos információkhoz jutottam a nemzeti fejlesztési bankok, mindegyiknél a Magyar Fejlesztési Bank, és a versenyképességgel és szociális kohézióval foglalkozó kutatóintézetek képviselői által készített konferenciaanyagokból, prezentációkból. Számos magyar és külföldi kutatót, hatósági és banki szakembert kerestem fel, hogy első kézből származó, primer információkra tudjak szert tenni.

A disszertáció jelentős hozzáadott értékének tekintem a források aprólékos felkutatását. Mivel a disszertációban néhány szakkönyvtől és folyóirattól eltekintve az elektronikusan is elérhető források dominálnak, az irodalomjegyzékben lehetőség szerint megjelöltem az internetes helyet is. A felhasznált irodalom angol, magyar és német nyelvű.

A források, rendelkezésre álló szakirodalom és dokumentumok tanulmányozását 2013. júliusában zártam le. Az ezt követő változások feldolgozása az eddigi kutatás folytatásaként valósul meg. Jelen disszertáció keretein túlmutató kutatási téma a versenyképességi tényező megerősödése az Európai Unió költségvetésében, valamint a piaci koordináció térhódítása az unió forráselosztó mechanizmusaiban.

4. AZ ÉRTEKEZÉS FŐBB MEGÁLLAPÍTÁSAI

A lisszaboni stratégia újraindításával a kohéziós politika sokkal erősebben koncentrálna a tudásalapú gazdaság megteremtésére, a kutatás-fejlesztés, valamint az innováció fontosságára. Fontos új fejlemény, hogy a közösségi, valamint a nem-

zeti fejlesztési politikák a környezetvédelmet már növekedést generáló eszköznek tekintik, amely erősíti a versenyképességet és növeli a foglalkoztatást. Az 1. számú táblázatban szemléltetem a konvergencia és regionális versenyképesség forrásainak megoszlását 2007–2013-ig terjedő időszakban.

1. táblázat

Az Európai Unió 2007–2013. évi pénzügyi kerete (millió euró 2004-es árakon)

<i>Megnevezés</i>	<i>2007</i>	<i>2008</i>	<i>2009</i>	<i>2010</i>	<i>2011</i>	<i>2012</i>	<i>2013</i>	<i>2007– 2013</i>
<i>1. Fenntartható növekedés</i>	<i>51 267</i>	<i>52 415</i>	<i>53 616</i>	<i>54 294</i>	<i>55 368</i>	<i>56 876</i>	<i>58 303</i>	<i>382 139</i>
<i>1.a. versenyképesség a növekedésért és foglalkoztatásért</i>	<i>8 404</i>	<i>9 097</i>	<i>9 754</i>	<i>10 434</i>	<i>11 295</i>	<i>12 153</i>	<i>12 961</i>	<i>74 098</i>
<i>1.b. Kohézió a növekedésért és foglalkoztatásért</i>	<i>42 863</i>	<i>43 318</i>	<i>43 862</i>	<i>43 860</i>	<i>44 073</i>	<i>44 723</i>	<i>45 342</i>	<i>308 041</i>
<i>2. a természeti erőforrások megőrzése és kezelése</i>	<i>54 985</i>	<i>54 322</i>	<i>53 666</i>	<i>53 035</i>	<i>52 400</i>	<i>51 775</i>	<i>51 161</i>	<i>371 344</i>
<i>Ebből: piachoz kapcsolódó kiadások és közvetlen kifizetések</i>	<i>43 120</i>	<i>42 697</i>	<i>42 279</i>	<i>41 864</i>	<i>41 453</i>	<i>41 047</i>	<i>40 645</i>	<i>293 105</i>
<i>3. Állampolgárság, szabadság, biztonság és jogérvényesítés</i>	<i>1 199</i>	<i>1 258</i>	<i>1 380</i>	<i>1 503</i>	<i>1 645</i>	<i>1 797</i>	<i>1 988</i>	<i>10 770</i>
<i>4. az EU mint globális tényező</i>	<i>6 199</i>	<i>6 469</i>	<i>6 739</i>	<i>7 009</i>	<i>7 339</i>	<i>7 679</i>	<i>8 029</i>	<i>49 463</i>
<i>5. Igazgatás</i>	<i>6 633</i>	<i>6 818</i>	<i>6 973</i>	<i>7 111</i>	<i>7 255</i>	<i>7 400</i>	<i>7 610</i>	<i>49 800</i>
<i>6. Ellentételezések</i>	<i>419</i>	<i>191</i>	<i>190</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>800</i>
<i>Kötelezettségi előirányzatok összesen:</i>	<i>120 702</i>	<i>121 473</i>	<i>122 564</i>	<i>122 952</i>	<i>124 007</i>	<i>125 527</i>	<i>127 091</i>	<i>864 316</i>
<i>A GNI százalékában</i>	<i>1,100</i>	<i>1,080</i>	<i>1,070</i>	<i>1,040</i>	<i>1,030</i>	<i>1,020</i>	<i>1,010</i>	<i>1,048</i>

Forrás: Borkó – Fodor – Oszlay, 2007, 6.

A 2. számú táblázatból jól megfigyelhető, hogy a közép-kelet-európai volt szocialista országok, valamint a mediterrán országok, leszámítva Franciaországot és Spanyolországot, a rájuk eső forrásokat kohéziós és konvergencia célkitűzésekre költik. Csupán Csehország és Szlovákia esetében történik minimális forrásallokáció a versenyképesség célkitűzés javára. Fordított a helyzet

az EU fejlett magrégióiban, ahol a források meghatározó hányadát a versenyképesség fokozására használják fel.

2. táblázat

A 2007–2013. közti időszak konvergencia és regionális versenyképesség forrásainak megoszlása az uniós tagállamok között (millió EUR)

	Konvergencia		Regionális versenyképesség és foglalkoztatás		Európai területi kooperáció	Összesen
	Kohéziós Alap	Konvergencia	megszűnő támogatások	új támogatások	regionális versenyképesség és foglalkoztatás	
Belgium			638		1 425	2 257
Bulgária	2 283	4 391			179	6 853
Csehország	8 819	17 064			419	26 691
Dánia					510	613
Németország		11 864	4 215		9 409	26 339
Észtország	1 152	2 252			52	3 456
Írország				458	293	902
Görögország	3 697	9 420	6 458	635	210	20 420
Spanyolország	3 543	21 054	1 583	4 955	3 522	35 216
Franciaország		3 191			10 257	14 320
Olaszország		21 211	430	972	5 353	28 812
Ciprus	213			399		640
Lettország	1 540	2 991				4 620
Litvánia	2 305	4 470				6 885
Luxembourg					50	65
Magyarország	8 642	14 248		2031		25 307
Málta	284	556				855
Hollandia					1 660	1 907
Ausztria			177		1 027	1 461
Lengyelország	22 176	44 377				67 284
Portugália	3 060	17 133	280	448	490	21 511
Románia	6 552	12 661				19 668
Szlovénia	1 412	2 689				4 205
Szlovákia	3 899	7 013			449	11 588
Finnország				545	1 051	1 716
Svédország					1 626	1 891
Egyesült Királyság		2 738	174	965	6 014	10 613
Interregionális kooperáció						445
technikai segítségnyújtás						868
Összesen:	69 577	199 323	13 955		43 555	347 408

Forrás: Cohesion Policy, 2007–2013, 8.

A következő, az innovációk konvergencia, versenyképesség és területi kooperáció célkitűzéseken belüli arányára vonatkozó saját szerkesztésű táblázatból nagyon lényeges következtetéseket lehet levonni. A konvergencia célkitűzésekre jutó források 60%-át az új tagállamokban, míg a fennmaradó 40%-ot a régi tagállamokban használják fel. A konvergencia célkitűzésre jutó források 22%-át használják az uniós tagállamok innovációs célokra. A régi tagállamok esetében ez az arány 25,26%, míg az új tagállamoknál 19,75%.

A regionális versenyképesség célkitűzésen belül jóval meghatározóbb az innovációk aránya uniós szinten – 39,53%. Az innovációra irányuló forrásallokáció jóval meghatározóbb a régi tagállamokban, mint az újak esetében. A versenyképesség célkitűzésen belül a régi tagállamok a rájuk eső keretösszeg 40,26%-át költik innovációkra, míg az újonnan csatlakozottak csupán 28,8%-ot. Az innovációkon belül a humán erőforrás fejlesztésre jutó forrásmegosztás még szembetűnőbb. A régi tagállamok az innovációs források 11%-át, az új tagállamok pedig 3,56%-át költik humán erőforrás fejlesztésre.

A fejezet második pontjában foglalkozom az Európai Beruházási Bank finanszírozási stratégiájával, valamint forrásallokációjával. Az EIB stratégiai irányelvei, üzletpolitikája egyértelműen leképezik a 2010-ben elfogadott Európa 2020 stratégiát. A bank külön munkacsoportot hozott létre, hogy a banki termékeket és szolgáltatásokat minél tökéletesebben hozzá tudják igazítani a közlekedési, K+F, innovációs és környezetvédelmi beruházásokhoz. A bank magáénak vallja az inkluzív, belső növekedés stratégiáját, amely magas foglalkoztatottságot, gazdasági, szociális és területi kohéziót kíván elérni. Az EIB finanszírozások számára is a legnagyobb kihívás a foglalkoztatottság és a termelékenység növelése az úgy nevezett tudásháromszög keretében, amely az oktatás kiemelt támogatását, a kutatás ösztönzését, és az innováció fokozását foglalja magában.

Az EIB jelentős technikai tanácsadási, segítségnyújtási tevékenységet is végez az újonnan csatlakozott 12 tagállam strukturális és kohéziós alapokból támogatható nagyberuházásai előkészítésében. Az EIB teljesítményértékelésére vonatkozó táblázatból jól látható, hogy a bank forrásainak 63-66%-át a növekedés és foglalkoztatottság célkitűzés keretében megvalósuló beruházásokra helyezi ki, míg a gazdasági és szociális célkitűzés a források körülbelül 30%-át teszi ki a 2011–2014-ig terjedő operációs időszakban. Érdeemes megfigyelni, hogy a tudás-gazdaság finanszírozása a három éves operációs időszakban már meghaladja a transzeurópai hálózatok finanszírozását.

Az európai strukturális alapok, és a kohéziós alap forrásainak elosztásánál szintén nagyon erőteljesen érződik az Európa 2020 stratégia hatása. A kohéziós politika új eleme, hogy a területi kohézió is központi helyre került. Az európai területi kooperációs célkitűzés a különböző európai régiók közötti együttműködések, tapasztalatcseréket támogatja. A támogatás legnagyobb részét a határmenti régiók együttműködésének fejlesztésére költik.

A 2000–2006-ig, valamint a 2007–2013-ig terjedő költségvetési időszakok forrásallokációjában jelentős szerkezeti változások következtek be. A 2007–2013-ig terjedő költségvetési időszakban megállapítható, hogy a versenyképesség irányába tolódott el a hangsúly. A versenyképesség előirányzatra szánt kiadások éves szinten 6-7%-kal növekednek a közösségi agrárpolitika rovására, amely éves szinten 3%-kal csökken. Az aktuális költségvetési időszakban rendelkezésre álló 347,410 milliárd euró összeg 81,5%-át a konvergencia célkitűzésre, 16%-át a regionális versenyképesség és foglalkoztatottság célkitűzésre, míg a fennmaradó 2,5%-ot az európai területi kooperációs célkitűzésre fordítják.

A negyedik fejezetben ismertetem azt az öt mechanizmust, amelyek segítségével az Európai Unió helyt tud állni az egyre erősödő globális világgazdasági versenyben. Az öt politikai mechanizmus egyike a politikai erőter kiterjesztésére irányul. Ezen a területen óriási eredmény volt az Európai Gazdasági és Monetáris Unió megalakítása, valamint az euró közös valuta bevezetése. A független Európai Központi Bank megalakítása az EU neoliberais proklamációjának megjelenítése volt. Az EU tagállamai sajnos nem ismerték fel kellőképpen az EMU nyújtotta lehetőségeket. A pénzügyi piacok szabályozása területén nem sikerült egyezségeket jutni, a pénzügyi piacok felügyeletéről nem sikerült egységes álláspontot kialakítani. Az egyes politikák összehangolásának sikere szintén változó.

A környezetvédelem területén sikerült globális szinten átütő eredményeket elérni, míg számos kezdeményezés eredménytelen maradt, mint például a közös energiapolitika. Nem szabad azonban megfedkezni arról, hogy az uniónak számos szektorban sikerült világszintű irányítást elérni, mint például az élelmiszeripar, a vegyipar és a telekommunikáció területén. Jó pár tanulmány rávilágított, hogy az unióban még mindig meglévő belső diverzitás nagyban aláássa az unió képességét arra, hogy globális szinten tudja érvényesíteni szabályozó mechanizmusait. A második mechanizmus az EU globalizációs vezető helye szempontjából elsődleges, hogy kifejlessze saját szabályozási mechanizmusait, amelyekkel döntő hatást tud gyakorolni a globális irányításra.

A harmadik mechanizmus a globalizáció menedzseléséhez feltétlenül hozzá tartozó nemzetközi szervezetek bevonása, mozgatása. Ez a mechanizmus elvileg a politikai erőter kiterjesztésére vonatkozó mechanizmus helyettesítője, mivel a globális szabályokat általában a nemzetközi szervezetek dolgozzák ki. Az unió gyakran törekedett a nemzetközi szervezetek, úgymint az OECD, az IMF és a WTO pozícióinak erősítésére, a tagság bővítésére, amely paradox módon oda vezetett, hogy csökkent az unió érdekérvényesítő képessége.

A negyedik érdekérvényesítő mechanizmus az EU befolyásának területi kiterjesztése. Ennek a mechanizmusnak a középpontjában elsődlegesen a tagállami aspirációkkal rendelkező országok állnak. A folyamatos bővítések hozzájárulnak az unió érdekszférájának kiszélesítéséhez, ahol átveszik az unió irányelveit, amely erősíti a közösség globális súlyát, terjeszkedését. Az EU a nemzetközi szervezetekben is indirekt eszközökkel akarja befolyását növelni.

Az ötödik mechanizmus a globalizáció költségeinek megosztására irányul. A globalizáció irányítása nemcsak a cserefolyamatokat szabályozó jogszabályi keret megalkotását jelenti, hanem a költségek és a haszon megosztását is. Az újraelosztási kísérletek a szociális demokrácia globális szinte emelését célozzák. Ilyen globális szintű újraelosztási mechanizmusnak számít a nem reciprocitás alapján működő kereskedelmi megállapodások a leghátrányosabb helyzetű államok javára, vagy az EU által kezdeményezett, és a WTO keretein belül megvalósuló kereskedelmi segély program, amely a fejlődő országok részére nyújt fejlesztési segítséget a jobb alkalmazkodóképességük érdekében.

A globalizáció költségeinek kompenzálása azért olyan nehéz, mivel a nemzetek feletti intézmények elgondolásai ütköznek a nemzetállami elképzelésekkel.

Ugyancsak az eredmények című fejezetében elemzem az Európai Unió 2014-2020-ig terjedő költségvetési időszakának prioritásait. A fenntartható növekedés célkitűzésre szánt keretösszeg jóformán változatlan maradt az előző időszakhoz képest. A növekedést és munkahelyteremtést célzó versenyképességi célkitűzésre (1.a.) viszont 37%-kal nagyobb forrásösszeget szántak az előző időszakhoz képest. Ezen célkitűzés alatt külön megjelennek a közösségi infrastrukturális támogatások, amelyek szintén jelentős többletforráshoz jutnak. A versenyképesség erősítését célzó tendencia a 2007-2013-ig tartó pénzügyi időszakhoz képest még markánsabban jelentkezik.

A növekedést és foglalkoztatást generáló kohéziós célkitűzés (1.b.) forrásallokációja szintén leképezi a korábbi költségvetési időszak tendenciáját, miszerint a kohéziós kiadások csökkenő félben vannak. A két költségvetési időszakot

összehasonlítva 8%-os csökkenés állapítható meg. A természeti erőforrások megőrzése és kezelése elnevezésű célkitűzés (2.) szintén jelentős csökkenő tendenciát mutat az előző időszakhoz képest. A 420.682 millió EUR összegű 7 éves támogatás 11%-kal 373.179 millió EUR összegre csökken a következő költségvetési periódusban. A mezőgazdasági források csökkenésének trendje tehát tovább folytatódik. Ugyanebben a fejezetben részletekbe menően elemzem a gazdasági polarizációt csökkentő, a szociális kohéziót erősítő fejlesztéspolitikai irányzatokat az észak-alföldi régióban a 2014-2020-ig tartó költségvetési időszakban.

Visszakanyarodva a disszertáció Európa 2020 stratégiájára vonatkozó pontjához, megállapítható, hogy az Európai Unió a stratégia három prioritásának, öt célkitűzésének, valamint hét kezdeményezésének meghatározásakor nagyban figyelembe vette a világgazdasági fórum globális versenyképességre vonatkozó téziseit. Az európai versenyképességi indexben az innovációk és a széleskörű üzleti szolgáltatások még nem jelentkeznek markánsan – lásd európai versenyképességi index (II.1. fejezet) –, az Európa 2020 stratégia már a célkitűzéseinél is meghatározza, hogy a versenyképesség növelése érdekében az EU GDP-jének 3%-át kell kutatás-fejlesztésre fordítani. A hét kezdeményezés közül hat az innováció és tudástársadalomra összpontosít: innováció unió, digitális Európa, erőforrás hatékony Európa, a globalizáció korára kidolgozott iparpolitika, fiatalok mozgásban, valamint új készségek és munkahelyek teremtése.

5. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A kutatás eredményein alapuló legfontosabb következtetéseket a hipotézisekre adott válaszok tartalmazzák az alábbiak szerint, amelyek magukban foglalják a jövőre adandó javaslatokat is. Ezek kapcsán előzetesen annyi megállapítható, hogy mind a hat hipotézis igazolást nyert, amelyet a nemzetközi és hazai szakirodalom feldolgozásával, és a szekunder adatforrások elemzésével támasztottam alá.

Hipotézis 1: *Az erősödő globális világgazdasági verseny körülményei között az Európai Unió nem tudja egyszerre növelni versenyképességét és erősíteni gazdasági, szociális és területi kohézióját.*

Az egyre erősödő világgazdasági verseny, valamint a 27 eltérő fejlettségű uniós tagállam nagyon komoly dilemma elé állította az Európai Unió döntéshozóit. Az unió állam- és kormányfői a 2000. márciusi lisszaboni csúcstalálkozón fogadták el azt a célrendszert, amely alapján az Európai Uniónak 2010-re a világ

legversenyképesebb gazdasági tömörülésévé kell válnia a szociális kohézió markáns erősítése mellett. A célkitűzés megvalósításának legfőbb feltételeiként a K+F tevékenységekre fordított összegek GDP arányos 3%-ra emelését, a foglalkoztatás 70%-ra történő bővítését, valamint a vállalkozások, mindenekelőtt a kis- és középvállalkozások üzleti környezetének javítását határozták meg.

Az Európa 2020 stratégia a versenyképesség növelésének irányába tolja el az Európai Uniót. A 2010-ben elfogadott új stratégia jelentős paradigmaváltásnak számít a lisszaboni stratégiához képest, mivel a hangsúly a piaci koordináció keretében zajló versenyképesség növelésére helyeződik a szociális kohézió csökkenő jelentősége mellett. A lisszaboni stratégiát nem sikerült teljesíteni a kijelölt 2010-es céldátumra, így módosítva ugyan, de bekerült az Európai Unió 2007–2013-ig tartó pénzügyi perspektívájába a versenyképesség komponens. A 2007–2013-as pénzügyi perspektívába a versenyképességi tétel már bekerült a fenntartható növekedés fejezet 1.b részeként. Az Európa 2020 stratégiával összehangoltak a versenyképesség tétel a hét év során kiegyensúlyozottan növekszik. Ez az előirányzat az összes előirányzat 8,5%-át teszi ki, 2004-es árakon számítva 74,1 milliárd euró összeget költenek a hét év alatt a versenyképesség javítására.

A lisszaboni célokhoz igazodva az előirányzat kétharmadát a K+F tevékenységek finanszírozására lehet igénybe venni. Az információ és kommunikáció-technológiai fejlesztések kitüntetett figyelmet kapnak, mivel ezen kutatások eddig lényegesen elmaradtak az USA és Japán mögött. A versenyképességi előirányzat kapcsán markáns érdekellentétek prognosztizálhatók, ugyanis az unió fejletlenebb államai, mindenekelőtt az újonnan csatlakozott 12 tagállam intézményi elmaradottsága okán nem tud olyan komoly programtervezeteket prezentálni, mint az uniót húzó magállamok.

A 2007–2013-as pénzügyi perspektíva legmeghatározóbb kötelezettségvállalási előirányzata a fenntartható növekedés 1.a alfejezeteként számon tartott kohézió a növekedésért és foglalkoztatásért alfejezet. 2004-es árakon számítva a 7 éves időszak alatt 307,6 milliárd EUR összeget különítenek el kohéziós célokra. Ebből az összegből 251,3 milliárd EUR összeget fordítanak a legelmaradottabb uniós tagországok és régiók felzárkóztatására (*Borkó – Fodor – Oszlay, 2007, 26*).

Összességében elmondható, hogy az aktuális pénzügyi perspektíva végére nem sikerül az Európai Uniót a világ legversenyképesebb gazdasági tömörülésévé alakítani. Az EU gazdaságpolitikájában nagyon lényeges paradigmaváltás történt, nevezetesen az unió, lassan de biztosan megindult a piaci koordináció irányába.

„Az EU-költségvetés fő célját tekintve a protekcionista versenykorlátozó szemlélet rovására elmozdult a versenyképességet növelő filozófia irányába a „nagy hajó lassan fordul elv” mentén. A lassúbb EU-növekedés és gyorsabb konvergencia filozófiája pedig meggyengült és a kétsebességes Európa megközelítés erősödött meg. Ez jelenleg elsősorban a költségvetés szerkezetében és nem annak összegét tekintve jelenik meg, jelezve a lisszaboni célok erőteljesebb verbális és nem tényleges befolyását.” (*Borkó – Fodor – Oszlay, 2007, 26.*).

Véleményem szerint a jelen krízishelyzetben az Európai Uniónak legfőbb prioritásként a versenyképességét kell erősítenie, ha nem akar lemaradni a Triád, valamint a feltörekvő, sok esetben államkapitalizmust építő gazdaság mögött. Az uniónak el kell érnie, hogy a tagállamok GDP-jük 3%-át fordítsák innovációkra és kutatás-fejlesztésekre. További alapvető követelmény, hogy a tagállamok GNI-jük 3–4%-a arányában járuljanak hozzá a közösségi költségvetéshez, hogy valóban hatékony belső piacot lehessen létrehozni, sikerüljön harmonizálni a különböző gazdasági szektorok politikáit, valamint a szociális kohéziót is lehessen erősíteni.

Bármennyire is fájó a közép-kelet európai országok szempontjából, hogy nem részesülnek olyan mértékben az uniós forrásokból, mint a hidegháború alatt felvett elődeik, be kell látni, hogy az innovatív, tudásalapú uniós gazdaság beindítása nélkül hosszú távon a szociális kohézió meglévő szintjét sem lehet fenntartani. Önmagában csak a szociális kohézióra szánt transzferek nem generálnak hatékonyságot, többletértéket. A kelet-német tartományok felzárkóztatása kapcsán Mustó István rámutatott, hogy a felzárkóztatási transzferek inkább vezettek a nyugati tartományok meggyengüléséhez, mint a keleti tartományok megerősödéséhez. A Magyar Fejlesztési Bank Zrt. vezérigazgató-helyettesével folytatott interjúm során szintén bebizonyosodott, hogy az EU stratégiája, és az azt követő nemzeti fejlesztési bankok stratégiái is egyre inkább a visszatérítendő kedvezményes hiteleket támogatják a vissza nem térítendő támogatásokkal szemben, mivel azok jóval inkább ösztönöznek a teljesítmény növelésére.

Összegezve a leírtakat megállapítható, hogy az unió tagállamainak a világgazdasági versenyben helytállni képes innovációs tudásgazdaság megteremtésén kell fáradozniuk, amely hosszabb távon lehetővé teszi, hogy a szociális aspektusok is jobban érvényesüljenek. A jelenlegi struktúra konzerválása végzetes lehet mind a versenyképesség, mind pedig a szociális kohézió szempontjából. A jelenlegi támogatási- és fejlesztési politikát a termelékenység növelése, és a munkahelyteremtés érdekében feltétlenül át kell alakítani. Az átalakítás leghatékonyabb módszerei a vissza nem térítendő támogatások jelentős részének hitelezéssé, projektfinanszírozássá

alakítása, valamint a monitoring rendszer hatékonyságának növelése. Ezek a módszerek kikényszerítik a felelősségvállalást, és a racionális munkaszervezést.

Hipotézis 2: *Az Európai Unió Európa 2020 stratégiája mindenekelőtt a versenyképesség növelésére helyezi a hangsúlyt, amely miatt háttérbe szorul a kohézió.*

Elöljáróban meg szeretném jegyezni, hogy az Európai Unió gazdaságpolitikája már a 90-es évek elejétől kezdve neo-konzervatív, csak közigazgatása szempontjából érvényesül az etatista, bürokratikus jelleg (Forgács, 2009, 265). A neo-konzervatív dominancia leginkább az összeurópai politikákban érzékelhető. Legelőször az egységes kereskedelempolitikában és a versenyszabályozásban vált meghatározóvá, majd ezeket követte a monetáris politika. A monetáris politika esetében is elég a szigorú Maastrichti kritériumrendszerre gondolni.

Mind a lisszaboni stratégia, mind pedig az Európa 2020 stratégia központi kérdés-ként kezeli az Európai Unió versenyképességének növelését. A lisszaboni stratégia még első helyen említette a munkahelyteremtést, de nagyon fontos rögtön hozzátenni, hogy ezt a célkitűzést a versenyképesség javulása, a strukturális reformok, valamint a bürokrácia csökkentéséből származó gazdasági növekedés révén tervezték elérni. A lisszaboni stratégia idővel fokozatosan átalakult egy átfogó cél- és megvalósítási irányelvekkel rendelkező komplex rendszerré, amely azonban nem határozta meg egyértelműen az EU és a tagállamok közötti feladat- és felelősség megosztást.

A makrogazdasági környezetet vizsgáló mutatók közül jó néhány kedvezőtlen képet mutat: így például az USA-hoz képest túl magas az állam fiskális szerepvállalása, mint a kiadási mind pedig a bevételi oldalon. Az USA-ban a kormányzati kiadások a GDP 18,37%-át tették ki 2001-ben, míg ez az a mutató a 25 tagú unió esetében 43,37% volt. A munkaerő-gazdálkodás területén tapasztalható rugalmatlanság szintén jelentős kihívást jelent az EU tagállamai részére. A bér-meghatározás rugalmassága lényegesen kedvezőbb az USA-ban, mint Európában. Tudományosan megalapozottnak tekinthető, hogy az állami szektor vállalkozásainak fejlesztési, beruházási döntéseinél nem működik a költségvetési korlát (Forgács, 2009, 180).

A magánszektor és az állami szektor összehasonlítása azért is nagyon nehézkes, mivel a magánvállalkozások profitmaximalizálásával ellentétben a kormányzatok gazdasági intervenciói mögött jóval összetettebb célrendszer húzódik meg. A kormányzatok az egyes beruházásoknál lényeges társadalompolitikai, szociális, és környezetvédelmi aspektusokat is számba vesznek, amelyeket piaci alapon történő beruházások esetében csak a törvényben előírt minimum mértékig

vesznek figyelembe. Az Egyesült Államokban lefolytatott összehasonlító elemzésekből kiderült, hogy az állami lakásépítési programok 20%-kal többbe kerülnek, mint a magánberuházók építkezései. A közszolgálati szemétygyűjtés esetében 50%-kal került többbe a szolgáltatás (*Forgács, 2009, 180*).

Ilyen és hasonló példákat természetesen magyar relációban is említhetünk. Egy jelentős budapesti kerület bérlakás állományának fenntartása a tulajdonos önkormányzat számára éves szinten 200 millió forint veszteséget eredményez, és ez még a legjobb eset, nem számolva a jelentős számú nem fizető bérlő által felhalmozott bérleti díjhátralékkal. Az önkormányzati bérlakások esetében is adott a kérdés. Törekedni kell a bérlakás-állomány teljes értékesítésére? Mindenki számára egységesen piaci alapú bérleti díjat kell meghatározni? A piaci alapú gondolkodás természetesen ezt diktálná.

Az államnak ezzel szemben gondolnia kell a fiatal pályakezdők lakáshoz juttatására, a szociálisan rászorultak lakhatására. Ha az ilyen és ehhez hasonló esetekben kivétel nélkül a piaci koordináció érvényesülne, számos ember kerülne az utcára, ami nagyon jelentős társadalmi feszültségeket, és megélhetési bűnözést gerjesztene. Visszatérve a bérlakás témakörhöz természetesen az a gyakorlat sem folytatható, hogy minden bérlő egységesen piaci ár alatti bérleti díjat fizet meglehetősen nehézkes és hosszadalmas behajtási procedúra mellett. A megoldás a szociális rászorultság rendszeres ellenőrzése lenne. Ezen felül a tulajdonos önkormányzatoknak tudatos ingatlanstratégiát kell kidolgozni a hatékony hasznosítás és az ingatlanállomány korszerűsítése érdekében.

A lisszaboni célok újradefiniálása eredményezte, hogy a 2007–2013-ig tartó pénzügyi perspektívába integrálták a versenyképességi tételt. A pénzügyi keret fenntartható növekedés elnevezésű első fejezetéhez tartozó versenyképesség a növekedésért és foglalkoztatásért című alfejezet előirányzata a hét éves időintervallum alatt éves szinten 9%-kal emelkedik. A versenyképesség előirányzat a teljes pénzügyi kereten belül 8,57%-ot tesz ki. Fontos kiemelni, hogy a versenyképesség előirányzat az agrárpolitika rovására nyert teret. Az agrárpolitika támogatása éves szinten 3%-kal csökken.

Összehasonlítva a 2000–2006-ig tartó pénzügyi keretet az aktuálissal, jól látható, hogy az innovációkra szánt összeg több mint a kétszeresére nőtt. A 2006–2006-ig terjedő időszakban 25,5 milliárd eurót fordítottak innovációkra, amely 11%-a a teljes konvergencia és versenyképesség célkitűzéseknek (224 441 millió EUR). Az aktuális 342 757 567 465.- EUR összegre rúgó pénzügyi keretből 25%-kal részesülnek az innovációk (85 198 millió EUR).

A IV.1. kohézió és versenyképesség a stratégiák szintjén című alfejezetben, a 23. számú saját készítésű ábrán keresztül szemléltetem, hogy a konvergencia célkitűzések esetében a források 60%-át az új tagállamokban, míg a fennmaradó 40%-ot a régi tagállamokban használják fel. A regionális versenyképesség célkitűzés esetében fordított az arány, ott a források 94%-a jut a régi tagállamokra, míg a 12 új tagállam mindössze 6%-ban részesül.

A versenyképesség fejlesztése előbb-utóbb feszültségeket fog okozni az Európai Unióban, mivel az új tagállamok programtervezetei még nem olyan professzionálisak, valamint az intézményi elmaradottságaik nagyban gátolják abszorpciós képességeiket. A versenyképesség előirányzat esetében érdemes lenne a népességarányos részesedésen elgondolkodni. A versenyképességi tényező megjelenésével a kétsebességű unió kontúrjai kezdenek kirajzolódni.

Összességében kijelenthető, hogy a piaci koordináció hatásosabbá válása alapozhatja meg a bürokratikus szabályozás minőségjavulását is. Ezt az egymást erősítő folyamatot tekinthetjük a fejlett, innovatív gazdasággal rendelkező országok sikerének. Ezzel szemben a társadalmi kapcsolatok és érdekcsoportok hálójában elvesző bürokratikus koordináció és közigazgatás a fejlődés és a valós teljesítményen alapuló újraelosztás legfőbb kerékkötője.

Megítélésem szerint helyes az Európa 2020 stratégia versenyképesség-központúsága – még akkor is, ha a kezdetekben sérül a szociális kohézió – mivel a tudásgazdaság létrehozása biztosítja hosszú távon Európa jövőjét. A stratégia megvalósításakor azonban megkülönböztetett figyelmet kell fordítani arra, hogy a közép-kelet európai államok innováció befogadására alkalmas abszorpciós képességei javuljanak. A kelet-európai tagállamoknak mindent meg kell tenniük, hogy az egyetemi oktatásuk és szakmai képzéseik megfeleljenek a piac diktálta követelményeknek.

Hipotézis 3: *A versenyképesség javítására irányuló nyomás és a világgazdasági válság kikényszeríti a nagyon alapos és prudens állami felügyelet mellett, de piaci koordináció alapján működő fejlesztéspolitikát.*

Tekintettel arra, hogy az Európai Uniónak a multipolárisra vált globális versenyben kell helytállni, megfelelő érdekérvényesítő mechanizmusokat kell kidolgozni a globalizáció kezelésére. Az EU-nak alapvető érdeke, hogy az általa kidolgozott, és bevált eljárásrendeket, standardokat a nemzetközi szinten is terjeszteni tudja. Az Európai Unió öt mechanizmuson keresztül tudja világgazdasági és politikai befolyását érvényesíteni. Ezek a mechanizmusok a következők: a politikai erőter kiterjesztése;

uniós szabályozási mechanizmusok kidolgozása, amelyekkel az unió globális irányításra tud szert tenni; a nemzetközi szervezetek hatékony kihasználása, mozgatása; az unió befolyásának területi kiterjesztése; a globalizáció költségeinek megosztása. *Az öt mechanizmus egyike a politikai erőter kiterjesztésére irányul.*

Nyilvánvaló tény, hogy a közösségi politikák kialakításakor a globalizációs nyomás is nagy szerepet játszik. Az egyik legjelentősebb uniós eredmény az Európai Gazdasági és Monetáris Unió megalakítása, valamint az euró bevezetése volt. Az EMU egységes keretet teremtett a 2002-ben csatlakozott tagországok számára a gazdasági és monetáris politikák koordinálására, amely egyben válaszadás is volt a globalizáció kihívásaira. A független Európai Központi Bank megalakítása az EU neoliberais proklamációjának megjelenítése volt. A monetáris unió létrehozása az unió felhatalmazására enged következtetni, mivel az euró bevezetése megvédi az egyes nemzetállamokat a valutájuk fluktuációjától. Bár a tagállamok átengedték monetáris előjogaikat az Európai Központi Banknak, a gazdaságpolitika területén viszont maradt manőverezési lehetőségük.

Az EMU alapszerződése egy kezdetleges keretet biztosít a nemzetközi gazdasági kapcsolatok koordinációjára, amely felhatalmazza az EU-t, hogy az alacsony inflációs politika mellett közösségi prioritásokat szabjon meg. A közös politikai tér kiszélesítése, és az unió felhatalmazása éppoly reális, mint a piacbarát politikák hangsúlyozása. A kérdés csak az, hogy a tagállamok elég aktívan használják-e ki a gazdasági és monetáris unió nyújtotta lehetőségeket, és felismerik-e benne a globális vezető szerep egyik erőforrását. Az eddigi tapasztalatok sajnos azt mutatják, hogy az európai államok nem tudnak kellőképpen egységesen fellépni a világ többi nagyhatalmával szemben. A feszültség sehol nem érzékelhető annyira, mint a pénzügyi piacok szabályozása területén.

A gazdasági válság kitörését megelőző időszakban az uniós politika alkotói arra használták fel a törvénykezést, és a koordinációs mechanizmusokat, hogy uniós szintre emeljék a pénzügyi döntéshozatali eljárásokat, ami alól kivételt jelentett a felügyelet. A monetáris politikával ellentétben, ahol az egységesítés a globalizáció menedzselésére szolgált, az EU pénzügyi területre kiterjesztett politikája a nagy multinacionális vállalatok számára jelentős autonómiát biztosított. Az igazat megvallva a pénzügyi piacok felügyeletét illetően nem beszélhetünk egy olyan összehangolt egységes koncepcióról, amely vezető szerepet biztosíthatna a globalizáció e téren történő irányításában. Az egyes politikák összehangolásának sikere meglehetősen változó. Míg a környezetvédelem területén az EU-nak sikerült átütő eredményeket elérni, addig például a versenyképességre

vonatkozó lisszaboni stratégia, és a közös energiapolitika sikertelen maradt. Azok a közösségi politikák, amelyek az unióban is megállják a helyüket esélyesek arra, hogy az unió határain kívül is befolyásoló tényezőként hassanak.

Az Európai Unió globalizációs vezető helye szempontjából elsődleges, hogy kifejlessze a saját szabályozási mechanizmusait, amelyekkel döntő hatást tud gyakorolni a globális irányításra. A legtöbb liberalizált szektorban a felügyeleti szervek (hivatalok, ügynökségek) biztosítják a tisztességes versenyt. Az uniónak sikerült számos szektorban világszintű irányítási hatalmat elérni, mint például az élelmiszeriparban, a vegyiparban, és a telekommunikációban. Az EU 1995-ös adatvédelmi irányelve beszédes példának minősül. Az USA heves ellenállása ellenére 30 ország átvette a direktívát az uniótól, olyan országok például, mint Japán, Kanada, Ausztrália, amelyek az USA fontos felvevőpiacainak számítanak. Végül is az USA is megbékélt, és számos területen de facto az EU rendelkezések szolgálnak elfogadott nemzetközi standardnak. Ahogy Kelemen Dániel is kifejti 2010-es írásában az EU piaci hatalmánál fogva próbálja a saját környezetvédelmi standardjait elterjeszteni a világban.

Jó pár tanulmány rámutatott, hogy az unióban még mindig jellemző belső diverzitás, sokféleség aláássa az unió képességét, hogy globális szinten tudja érvényesíteni szabályozó mechanizmusait. A fedezeti ügyletek, valamint a nemzeti pénzügyi rendszerekben tetten érhető eltérések miatt az EU kormányai nem tudnak közös platformra helyezkedni a nemzetközi porondon. Az EU belső sokfélesége megakadályozta, hogy egységes véleményt tudjon képviselni a G7 és IMF találkozón, és így nem sikerült globális standardot kialakítani. Egyes területeken viszont a nemzetállamok nagyon eltérő érdekei ellenére az unió keresztül tudja vinni intézményi innovációit, valamint a mindenki számára érvényes minimum standardokat. Kiemelendő az EU környezetvédelmi multilaterális szerződésekkel elért vezető pozíciója. A pénzügyi területet illetően az EU-nak nincsenek a regionális pénzügyi szabályozáshoz hasonló olyan nemzetközi céljai, amelyek képesek lennének normatív globális alternatívát támasztani a jelenleg érvényben levő angolszász modellel szemben.

A globalizáció menedzseléséhez feltétlenül hozzá tartozik a nemzetközi szervezetek bevonása, mozgatása. Ez a mechanizmus gyakorta a politikai tér kiterjesztésére vonatkozó mechanizmus helyettesítője, mivel a globális szabályokat általában a nemzetközi szervezetek dolgozzák ki. A kereskedelem és a tőkeáramlás globalizálódása már lezajlott, és az EU próbálta diktálni a játékszabályokat. Az unió intézményi struktúrát fejlesztett ki a szabályok betartásának ellenőrzésére. Ez

semmiképp nem jelenti azt, hogy az EU magát kívánja mindennek a középpontjába állítani. Az unió gyakran törekedett a nemzetközi szervezetek, úgymint az OECD, az IMF és a WTO pozícióinak erősítésére, a tagság kiszélesítésére, amely paradox módon oda vezetett, hogy csökkent az unió érdekérvényesítő képessége.

A legnagyobb ellentmondás, hogy míg az EU a nemzetközi intézmények befolyásának erősítésén fáradozott, addig ezek az intézmények a kritikák középpontjába kerültek, mivel nem voltak képesek megfelelően kezelni, irányítani a globalizációt, sőt felelőssé tették őket a globalizáció árnyoldalainak elburjánzásáért. A folyamatos támadások következtében a nemzetközi szervezetek negatív spirálba keveredtek, és elvesztették legitimitásukat. Az EU időközben felfedezte, hogy a nemzetközi szervezetek különböző jogosítványokkal való felruházása aligha garantálja az unió érdekeinek érvényesítését. A versenytársak, mint például az USA, vagy Kína éppúgy a nemzetközi szervezeteken keresztül próbálja az unió pozícióit gyengíteni. Másként fogalmazva az európai államok nincsenek egyedül a nemzetközi szinten a globális hatalomért folytatott harcban. Ennek az egymással folytatott vetélkedésnek tudható be, hogy az EU-nak sikerült a génkezelt termékekre, klímaváltozásra, és vegyszerekre vonatkozó multilaterális környezetvédelmi szerződésekbe beszúrni az óvatosság elvét.

Az Európai Unió befolyásának területi kiterjesztése különböző intenzitással folyik a nem-tagállamok esetében. Érdeklődése legfőképp a tagállami aspirációkkal rendelkező jelöltekre koncentrál. Wade Jacoby úgy fogalmaz, hogy a globalizáció irányítása részben a közép-kelet-európai csatlakozó államok fenyegetéseinek és lehetőségeinek kezelése volt. A folyamatos bővítésekkel az uniónak sikerül befolyását egyre nagyobb területekre kiterjeszteni. Az EU-val szomszédos államok folyamatosan átveszik az unió irányelveit, amely nagyban segíti az unió globális terjeszkedését. Az EU természetesen nem hagyja a véletlenre irányelveinek átvételét.

Az Európai Bizottság a 2004. és 2007-ben csatlakozott 12 állam esetében 30 különböző szakpolitikára vonatkozó monitoring jelentést dolgozott ki. Az uniós tagfelvétel előtt a bizottság szakértői folyamatos konzultáció keretében pontról-pontra végigmennek az aspiráns ország kormányhivatalnokaival az egyes szakpolitikákon, az *acquis communautaire*-en. A felvételi eljárásrend hozzájárult az európai versenyképes dereguláció térnyeréséhez. A közép-kelet európai államok felvétele pedig pótlólagos piacot biztosított a korábbi tagállamok vállalkozásainak. Az igazsághoz azonban az is hozzátartozik, hogy a nem potenciális tagjelölt országok esetében az EU lényegesen kevesebb befolyással rendelkezik.

Az Európai Unió regionális kereskedelmi szerződésekkel is kísérletezik befolyásának, az általa használt jogszabályok kiterjesztésére. Az USA éppoly kemény erőfeszítéseket tesz befolyási övezetének kiterjesztésére, amivel az EU-t folyamatosan sakkban tartja. Az EU permanens versenynek van kitéve az USA, és a feltörekvő gazdaságok vezetési ambíciói miatt. Az unió globális irányításra vonatkozó erőfeszítéseit nemcsak, legalábbis nem elsődlegesen a közös, kollektív fellépés hiánya, valamint az eltérő érdekstruktúrák, hanem az egyre aktívabbá váló különböző geopolitikai szereplők határozott fellépése akadályozza.

Az EU a nemzetközi szervezetekben is indirekt eszközökkel akarja befolyását növelni. A nemzetközi gazdasági szervezetek reformjáról szóló értekezleteken az EU általánosan elfogadott referenciaként tűnik fel. Az unió modellértékű erővel bír, amely nagyban hozzájárul az új globális konszenzus kialakításához, és a nemzetközi gazdasági szervezetek megreformálásához. A nemzetközi szereplők által közösen osztott vélemény, hogy az EU megkerülhetetlen a termelési javak előállításában. Ez a tény tovább erősíti az unió magabiztosságát, és az unió globalizáció vezetésére vonatkozó doktrínáját. Az Európai Unió hozzájárul a globális kormányzáshoz, amelyet nemcsak a tagállamok, hanem a világ számos állama is elfogad gazdasági nyitottsága, és az ezzel együtt érvényesülő szociális fejlődése alapján. A fenntartható fejlődés az EU esetében együtt jár a transzparencia és a szubszidiaritás érvényesülésével.

A 2007–2013-ig terjedő költségvetési időszakban már megjelent a versenyképesség a növekedésért és foglalkoztatásért kiadási tétel, amely évről évre növekvő tendenciát mutat a mezőgazdasággal szemben. A versenyképesség fokozása elengedhetetlenné teszi, hogy a fejlesztéspolitikát ne a bürokratikus koordináció, hanem a piaci koordináció bázisán alakítsák ki.

Hipotézis 4: *Paradigmaváltás körvonalazódik az Európai Unió fejlesztéspolitikájában. A piaci mechanizmusok talapzatán működő fejlesztéspolitikát a versenyképességi faktorok fogják meghatározni. Elkerülhetetlen lesz a bürokratikus koordinációtól a piaci koordináció irányába történő elmozdulás az EU források elosztásában.*

Az Európa2020 stratégia egyértelműen a versenyképesség fokozását fogalmazta meg. Az alábbiakban ismertem az Európai Bizottság hét kezdeményezését, amelyek elősegítik a prioritásnak kijelölt területek fejlesztését:

- „Innováció unió”: a kutatás-fejlesztés finanszírozási keretfeltételeinek javítása, a hozzáférés megkönnyítése, hogy az innovatív ötleteket valóban növe-

kedést és munkahelyeket generáló új termékekre és szolgáltatásokra lehessen konvertálni.

- „Fiatalok mozgásban”: az oktatási rendszerek színvonalának emelése, valamint a fiatalok munkaerőpiacra jutásának elősegítése
- „Digitális Európa”: A nagy sebességű internet, és az egységes európai digitális piac bevezetése.
- „Erőforrás hatékony Európa”: A gazdasági növekedést le kell választani a nyersanyag felhasználás volumennövekedéséről. Az alacsony szénfelhasználás irányába való elmozdulás, az energiahatékonyság, a megújuló energiaforrások térnyerése, valamint a szállítmányozás modernizálása a negyedik kezdeményezés célja.
- „A globalizáció korára kidolgozott iparpolitika”: az üzleti környezet javítása, különösen a kis- és középvállalkozások számára, valamint egy világszinten versenyképes, erős, fejlődőképes ipari bázis kialakítása.
- „Új készségek, és munkahelyek teremtése”: a munkaerőpiac modernizálása, az életen át tartó tanulás filozófiájának elterjedése, az egymáshoz jól illeszkedő munkaerő kereslet és kínálat elérése, intenzív munkaerő mobilitás.

„Európai platform a szegénység ellen”: ez a kezdeményezés a szociális és területi kohézió elérést célozza meg, úgy, hogy a növekedés és új munkahelyek előnyét minél szélesebb körű társadalmi rétegek élvezzék, és a szociálisan hátrányos helyzetűek minél jobban tudjanak integrálódni a társadalomba. Európának cselekednie kell, mivel a jövő gazdaságának motorját alkotó területeken jelentős versenyhátrányban van a Triád többi tagjával szemben. Az unió a GDP-jének kevesebb, mint 2%-át, míg az USA és Japán 2,6%, illetve 3,4%-ot fordítanak kutatás-fejlesztésre (*European Commission*, 2010). Európának mindenekelőtt arra kell koncentrálnia, hogy megfelelő feltételeket teremtsen a magánszektor kutatás-fejlesztési beruházásai számára.

Az oktatás, továbbképzés, és az életen át tartó tanulás területén szintén jelentős lemaradásban van az unió versenytársaival szemben. Az európai tanulók negyede olvasási, értelmezési nehézségekkel küzd. A tanulók körülbelül fele rendelkezik középfokú végzettséggel, viszont ez a végzettség az esetek többségében nem felel meg a munkaerőpiac elvárásainak. A 25 és 34 év közötti fiatalok közül csak minden harmadik rendelkezik egyetemi diplomával, míg ez az arány az USA és Japán esetében 40 és 50%. A Shanghai index alapján csupán 2 európai egyetem található a világ legjobb 20 egyeteme között. A digitális társadalom te-

riületén Európa szintén jelentős hátrányban van a versenytársaival szemben. A 2000 milliárd EUR értékű információs és kommunikációs piac csupán egynegyed részét tartják európai vállalkozások a kezükben.

Az Európai Unió „Európa 2020” stratégiája szinkronban van a Világgazdasági Fórum által megfogalmazott innováció vezérelt gazdaság alapjaival. Az unió fejlesztési stratégiája jelentős mértékben leképzi a globális versenyképességi stratégiát. Az unió az innováció vezérelt gazdaság megvalósítását tűzi ki célul, mellőzve azt a tényt, hogy az újonnan csatlakozott országok közül számos jó esetben a hatékonyság által vezérelt, vagy még inkább a tényező vezérelt gazdaság szintjén áll. Rostov növekedésmélete a következőket mondja ki „minden ország, minden nemzetgazdaság pontosan ugyanazon a fejlődési pályán halad végig, a különbség csak a fejlődés sebességében lehet, akár úgy is, hogy egyes országok az átlagosnál hosszabb időt töltenek egy-egy fejlődési időszakban, így később jutnak el a mások által már elért, meghaladott fejlettségi szakaszba.”

Az Európai Unió fejlesztési stratégiáját egyre inkább piaci koordinációs alapokra helyezi. Az igazat megvallva az uniónak nincs is más lehetősége, mint felhagyni a bürokratikus, elosztó mechanizmusokon alapuló koordinációjával, amennyiben gyarapítani kívánja világgazdasági súlyát, és élen akar járni a világgazdasági versenyben.

A disszertáció IV.3., az EU 2007–2013-ig terjedő költségvetésére vonatkozó fejezetében elemzem a költségvetés szerkezetének és prioritásainak változásait. A versenyképesség a növekedésért és foglalkoztatásért elnevezésű irányzat kiadásai éves szinten 6–7%-kal növekednek a közös agrárpolitika rovására, amelyek éves szinten 3%-kal csökkennek. A kötelezettségvállalási előirányzatok szerkezetében is nyomon követhetők a változások. A költségvetésben a mezőgazdaság részarányát tekintve már nem áll első helyen a kötelezettségvállalási előirányzatok között. Részaránya nem számottevően ugyan, de visszaesett 44,33%-ról 42,96%-ra. Az aktuális 2007–2013-ig terjedő költségvetés legfontosabb kötelezettségvállalási előirányzata a fenntartható növekedés vált a maga 44,21%-ával. Ebben a fejezetben kap helyet a versenyképesség a növekedésért és foglalkoztatásért alfejezet. A költségvetés szerkezetének átalakítása, a versenyképesség előtérbe helyezése egyértelműen jelzi az unió gazdaságpolitikájában bekövetkezett meghatározó paradigmaváltást.

Megítélésem szerint a szociális Európa gondolata már a múlté. Napjainkban is látható, hogy a világgazdasági válság következtében egyre komolyabb feszültségek alakulnak ki az unió magrégiói, és a periféria között. Amennyiben az unió

meg akarja tartani világgazdasági pozícióit, nem marad más választása, mint szakítani a bürokratikus koordináción alapuló szociális kohéziós elképzeléseivel. Természetesen ez a kialakult új tendencia a lehető legrosszabbkor érintik a viszonylag újonnan csatlakozott országokat, amelyek mindenekelőtt a gazdasági felzárkóztatásban érdekeltek.

Hipotézis 5: *A piaci koordináció előtérbe kerülésével nő a nemzeti és multilaterális fejlesztési bankok szerepe az erőforrások elosztásában.*

Tekintettel arra, hogy a jelentős költségvetési hiány miatt számos országnak nem áll módjában speciális pénzalapok létrehozása, amelyek forrásait a fejlesztési bankokon keresztül infrastruktúrafejlesztésre lehet fordítani, a fejlesztési bankoknak kulcs szerepe lesz a magántőke felkutatásában. Kiemelkedő szerepet játszik ezek közül a Német Újjáépítési Hitelintézet, amely nagyon jelentős szerepet játszott a német újraegyesítés finanszírozásában.

Egyértelmű tény, hogy valamennyi nemzeti szintű fejlesztési bank elsődleges küldetése az adott állam hosszú távú infrastrukturális projektjeinek finanszírozása, valamint a hazai vállalkozások nemzetközi terjeszkedésének, piacszerzésének elősegítése. A Magyar Fejlesztési Bank Zrt. vezető tisztségviselői kiemelték azt az EU-ban egyre erőteljesebben érzékelhető trendet, amely szerint a vissza nem térítendő támogatások aránya visszaszorulóban van. 2012-től az Európai Unió fokozatosan áttér a visszatérítendő támogatásokra (refundable facilities), amelyek valójában hitelkonstrukciókat takarnak. Nyilvánvaló, hogy a visszatérítendő támogatásoknak fegyelmező hatása van, és arra ösztönzi a vállalkozásokat, hogy olyan életerős projektekbe fogjanak, amelyek kellő fedezetet biztosítanak a hitel visszafizetésére.

A visszatérítendő támogatások is egyértelműen a piaci koordináció térnyerését vetítik elő. A világgazdasági válság és az egyre erősödő globális versenyképességi kényszer egyre drasztikusabban kényszeríti ki a sokszor irracionális, a hatékonyság és termelékenység fokozását gátló, és a pazarlásnak, nem ritkán korrupciónak nyílt teret engedő bürokratikus koordináció visszaszorítását. a pénzügyi transzferek hatékonysága nem a transzferek volumenétől, hanem azok felhasználásától függ. Ezt az igazságot több példa is alátámasztja. Az olajkitermelő országok például hivalkodó, magamutogató presztízs beruházásokra költöttek dollár milliárdokat, amelyek nem teremtettek többletértéket, viszont szabad utat engedtek az elburjánzó korrupciónak. A német újraegyesítés példáján szintén tapasztaltuk, hogy a kelet-német tartományok pénzügyi támogatása kevésbé vezetett azok felzárkóztatásához, mint a nyugati tartományok meggyengüléséhez (Musto, 2005).

A pénzügyi transzferek beáramlása sokszor polarizál, vagyis mélyíti a fejlettségbeli szintkülönbséget a különböző régiók között. A különbségek enyhítésére tett intézkedések tovább feszítik az adott állam költségvetését. A harmadik veszélyforrást pedig leginkább az jelenti, hogy a könnyen megszerezhető források megteremtik a maguk fogadóképességét, és a korrupció, és bennfentes információk következtében csak azért jönnek létre vállalkozások és projektek, hogy megszerezzék a forrásokat. Elég utalni azokra a szubvenciókra, amelyeket az Európai Unió évtizedeken keresztül nyújtott a dél-olasz Mezzogiornonak, finanszírozván nem létező olíva ültetvényeket. Musto István véleménye szerint a katasztrófahelyzeteket, és a megalapozott fejlesztési programokat leszámítva a segélyek és támogatások beáramlása gyengíti, nem kevés esetben rombolja egy társadalom vagy egy gazdasági rendszer önszabályozó képességét. A támogatásokhoz nagyon könnyű hozzászokni. Számos afrikai ország és európai régió esetei jól szemlélteti, hogy a támogatások milyen rossz hatással vannak az önszerveződésre, és a felelősségvállalásra.

A német újraegyesítés finanszírozására szánt évi átlagos 113 milliárd euróra, amelyből mindösszesen 18 milliárd euró összeget tettek ki a magántőke beruházások, megállapítható, hogy nem hozta meg az elvárt sikert. A fogyasztói jellegű kiadásokra szánt támogatások, nyugdíjak, közsféra szolgáltatások, közigazgatás, szociális juttatások a nyugat német éves össztermék több mint 4 %-át tették ki, amely rendkívüli mértékben terhelte az amúgy is stagnáló német gazdaságot.

A fejlesztési bankok szerepe egyértelműen erősödik a piaci koordináció előtérbe kerülésével, tekintettel arra –, hogy bár az adott ország, vagy integráció gazdaságfejlesztési stratégiáját, irányelveit alkalmazzák – banki üzemmódban dolgoznak, forrásaikat a nemzetközi tőkepiacokon szerzik be, az egyes projektek finanszírozásánál elvégzik a szükséges due dilligence átvilágításokat, a saját és neves külsős tanácsadó partnerek bevonásával elkészítik a nélkülözhetetlen hatástanulmányokat és megvalósíthatósági vizsgálatokat. Az egyes integrációk fejlesztési bankjai még nagyobb előnyben vannak a nemzeti fejlesztési bankokkal szemben, mivel a különböző tagállamokból delegált, magasan kvalifikált szakemberek biztosítják a tudásbázist, és a folyamatos tapasztalatcseréket, és a szinergiahatások kihasználását. Gondoljunk csak bele, hogy mekkora tudásbázis halmozódott fel az Európai Beruházási Banknál az elmúlt ötven évben.

Az EIB 2010. évi üzleti jelentésében feltüntetett táblázat (4.2. fejezet) jól szemlélteti, hogy a bank mennyire azonosul az unió új gazdaságpolitikai irányelveivel. A kihelyezett hitelek 56%-át fordítják az európai kommunikációs hálózatokra és energetikai projektekre. Környezetvédelemre, valamint egészségügyi

és oktatási célokra a teljes hitelállomány 14–14%-át fordították 2010-ben. Ezek a beruházások mind a versenyképességet segítik elő. A Világgazdasági Fórum versenyképességi besorolása alapján ezek a beruházások leginkább hatékonyság által vezérelt gazdaságot erősítik.

Az európai közös programokban az EIB szintén aktívan kiveszi a részét, mint például a JASPERS-ben, az európai régiók beruházásait támogató közös program. A bank ebben a programban az Európai Bizottsággal, Az Európai Fejlesztési és Újjáépítési Bank, valamint a német Kreditanstalt für Wiederaufbau bankkal kooperál.

A multilaterális, valamint nemzeti fejlesztési bankok a meglévő hatékony és szofisztikált tudásbázisuk alapján további forrásallokációs feladatokra számíthatnak, mivel tevékenységüket a tőke- és a reálpiacon végzik, ami biztosítja a hatékonyabb forrásallokációt. További előny a fejlesztési bankok esetében az, hogy a kihelyezett hitelt a kedvezményezettnek vissza kell fizetni, ami fegyelmező erővel bír az egyes projektek megvalósításánál.

Hipotézis 6: *A versenyképesség hangsúlyozása hátrányos helyzetbe hozza az új tagállamokat a gazdasági felzárkózást illetően.*

A világgazdasági válság közepette született meg az Európa 2020 stratégia, amely hosszú távú vonalvezetést kíván nyújtani az Európai Unió számára. A stratégia három prioritáson nyugszik: a folyamatos növekedés biztosításán, amelynek alapja a tudás- és innováció alapú gazdaság, a fenntartható fejlődésen, amelyhez elengedhetetlen az alapanyag kímélő, környezetbarát és versenyképes gazdaság, valamint a belső szociális fejlődésen, amelynek alapja a magas foglalkoztatottság bázisán létrejövő szociális és területi kohézió. Az Európa 2020 stratégia egyszerre próbálja integrálni az innováció vezérelt gazdaság paramétereit, valamint a szociális kohézió kritériumait.

A stratégia indítványozza, hogy az unió GDP-jének három százalékát kutatás-fejlesztésre fordítsák. Ez alapkövetelmény a világgazdaság fő pólusaival folytatott versenyben. Szintén ide kapcsolódik a fiatal generáció felsőfokú oktatásának erősítése. A fenntartható, környezetbarát technológiákon alapuló gazdasági növekedést célozzák a klíma-energia célok. A szociális kohéziót hivatott erősíteni a szegénységküszöb alatt élő emberek létszámának 20 millió fővel való csökkentése. Az innovatív Európa kezdeményezés, a fiatalok mozgásban elnevezésű kezdeményezés, a digitális Európa kezdeményezés, valamint az erőforrás hatékony kezdeményezés mind az innováció vezérelt gazdaság megteremtését próbálják elősegíteni, megvalósítani.

Az Európa 2020 stratégia a lisszaboni stratégiához hasonlóan szintén prioritásai közt említi a belső növekedést, a magas foglalkoztatottsággal működő gazdaságot, amely szociális és területi kohéziót biztosít. Továbbra is nyitott kérdés azonban, hogy a tagállamok gazdaságpolitikáinak hathatós koordinálása nélkül, hogyan lehet elérni ezeket a célkitűzéseket. Tényként kezelendő, hogy az európai hálózatok összekapcsolódása még nem kielégítő mértékű. Az európai üzleti világnak, és a tagállamok állampolgárainak még mindig 27 különböző jogrenddel kell szembesülniük ügyeik intézésekor. Míg az európai vállalatok működésük során folyamatosan eltérő jogszabályokkal találják magukat szemben, addig az USA, Japán és Kína nem ismeri ezeket a problémákat.

Az innováció vezérelt gazdaság megvalósítása elképzelhetetlen a magántőke aktív bevonása nélkül. Az „Európa 2020” stratégia teljesen figyelmen kívül hagyja az újonnan csatlakozott országok felzárkóztatását. Tény és való, hogy a stratégia tartalmaz szociális kohéziót erősítő célkitűzéseket, viszont a stratégia túlnyomórészt az unió versenyképességének növelésére koncentrál. A versenyképesség növelése elengedhetetlen az egyre multipolárisabbá váló világ gazdasági rendszerben, viszont az unió megalakulásakor oly fontos szociális aspektusokat sem lehet teljesen negligálni. Az Európai Uniónak geo-stratégiai és gazdasági szempontból nagyon fontos a bővülés. Az újabb és újabb tagállamok felvételekor viszont nem szabad figyelmen kívül hagyni a magrégiók színvonalától jelentősen eltérő gazdasági, társadalmi, és sokszor kulturális aspektusokat sem.

A jelenlegi világ gazdasági pénzügyi válság csak megerősítette azt az egyértelmű ténytet, hogy a rendkívül szerteágazó érdekekkel rendelkező európai tagállamokból létrejött integráció nem képes egyszerre bővíteni az integrációt, valamint mélyíteni annak integrációs fokát. Az Európa 2020 stratégia a piaci koordináció erősítése mellett tör lándzsát, és elveti a korábban bürokratikus koordináció alapján működő szociális felzárkóztatást, kohéziót. A stratégia legnagyobb hiányossága, hogy említést sem tesz az újonnan csatlakozott országok szociális felzárkóztatásáról, amely egyértelműen a többsebességű, mag- és periféria országok, régiók irányába mutat.

Az EU-költségvetés fő célját tekintve a protekcionista versenykorlátozó szemlélettől a versenyképességet növelő filozófia irányába fordult. A lassúbb EU-növekedés és gyorsabb konvergencia filozófiája meggyengült és a kétsebes Európa megközelítés erősödött meg. Ez a tendencia már érzékelhető a jelenlegi költségvetés szerkezetében is.

6. AZ ÉRTEKEZÉS ÚJ ÉS ÚJSZERŰ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEI

1. A témaspecifikus források feldolgozása, szintetizálása, és átfogó, szintézis jellegű összegzése elsőként történt meg a versenyképesség és szociális kohézió viszonyrendszerére vonatkozóan.
2. Az értekezés a téma szerteágazó irodalmának és statisztikai és egyéb empirikus adatbázisának elméleti jellegű, rendszerezett feldolgozásával, újszerű tudományos megközelítésben elemzi a versenyképesség és a szociális kohézió kapcsolatrendszerét.
3. Az értekezés új komplex kutatómódszertannal, inter-, illetve multidiszciplináris dimenziókban vizsgálja, és értékeli a gazdasági versenyképességre és szociális kohézióra vonatkozó elméleti jellegű, nemzetközi és hazai szakirodalmat, és egyéb forrásokat.
4. A versenyképesség és szociális kohézió rendszerszerű összekapcsolásából, kapcsolatrendszerük mélyreható elemzéséből új, a forrásfelhasználást segítő gyakorlati szempontú eredményeket, és megoldásokat lehet levonni a fejlesztéspolitikák tervezői és megvalósítói számára.
5. A kutatás jelentős eredménye, hogy az Európai Unió támogatás-, és fejlesztéspolitikájára vonatkozó elemzések szakmai, módszertani anyagként, segédeszközként hasznosíthatók, és felsőoktatásban, és a témával összefüggő szakemberképzésben.
6. A kutatási anyag kézikönyvként való alkalmazása különösen jól hasznosítható a pályázatkészítéssel foglalkozó szakemberek felkészítésében, és gyakorlati munkájában.
7. A versenyképesség és szociális kohézió fogalmának, működési mechanizmusainak összekapcsolása, szoros, kölcsönös viszonyrendszerük összevetése újszerűen bizonyítja a kettő közötti szoros kapcsolatot, együttműködést, hatékonyan szolgálja és segíti az ilyen irányú innovációk adaptálását.

7. ÖSSZEFOGLALÁS

A disszertáció alapvető célkitűzései közé tartozik annak bizonyítása, és elemzésekkel történő alátámasztása, hogy az Európai Unió gazdaságpolitikájában egyre erőteljesebben mutatkozik meg a gazdasági versenyképesség előnyben részesítése a szociális kohézióval szemben. Ezzel párhuzamosan mutatom be a piaci koordináció bürokratikus koordinációval szembeni előretörését, amelyet a világ-

gazdasági verseny, és a globális pénzügyi, gazdasági válság csak erősít. A piaci koordináció együtt halad a versenyképes, kutatás-fejlesztésen és innovációkon alapuló tudásgazdaság kialakításával.

A kutatás további célja az Európai Unió fejlesztéspolitikájának bemutatása, valamint a versenyképesség és a kohézió közti kapcsolatok és viszonyrendszer részletes elemzése. A témaspecifikus kutatásokban a versenyképesség és a szociális kohézió közötti elméleti és gyakorlati összefüggések vizsgálata kap prioritást. A kutatásaimban kiemelt szerepet szánok a regionális versenyképesség, a szociális kohézió, a tudásgazdaság, valamint a kutatás-fejlesztés területi dimenzióinak is. Elemzéseim magukban foglalják az EU úgynevezett mag- és perifériarégióit, a régi és újonnan csatlakozott tagállamok versenyképességi, és szociális kohéziós céljai között feszülő, a gazdasági és szociális felzárkóztatás körül összpontosuló feszültségforrásainak feltárását, és azok enyhítését. Kiemelt célom, hogy részletesen elemezzem a Lisszaboni és Európa 2020 stratégia versenyképesség növelés érdekében megfogalmazott irányelveit, felvázolva a lehetséges jövőbeli alternatívákat is.

A hipotézisekre adandó válaszokkal azt kívánom igazolni, hogy a pénzügyi és gazdasági válság, valamint az egyre erősödő világ gazdasági verseny hatására az Európai Uniónak nem marad más választása, mint erősíteni saját versenyképességét, az eddig elért szociális kohézió rovására. A mag- és perifériarégiók, valamint a régi és újonnan csatlakozott tagállamok között egyre komolyabb feszültségek alakulnak ki, mivel a magállamok a versenyképességben, a mediterrán, és új tagállamok a gazdasági és szociális felzárkóztatásban érdekeltek.

Az értekezés döntően elméleti jellegénél fogva a kutatás elsődlegesen a rendelkezésre álló szekunder adatforrások, nemzetközi és hazai szakirodalom gyűjtésén, feldolgozásán, szintetizálásán és kiértékelésén nyugszik. A disszertáció multidiszciplináris jellegű, a közgazdasági mellett bizonyos szintű jogi és politikatudományi ismeretanyag megszerzését is megkövetelte. A felhasznált irodalom a téma multidiszciplináris jellegéből adódóan nagyon sokrétű. Az irodalom első csoportját a szakmai kézikönyvek, folyóiratok, illetve a különböző kutatóintézetekhez, közintézményekhez, hivatalokhoz, ágazati tanácsadó cégekhez kapcsolódó elemzések, tanulmányok, éves jelentések, kötetek adják. Itt szeretném külön kiemelni az Európai Bizottság gazdasági, társadalmi és területi kohézióról szóló jelentéseit, az Európai Beruházási Bank éves jelentéseit, prezentációit, és statisztikai elemzéseit.

Az értekezés új eredménye, hogy a témaspecifikus források feldolgozása, szintetizálása, és átfogó, szintézis jellegű összegzése elsőként történt meg a ver-

senyképesség és szociális kohézió viszonyrendszerének vonatkozásában. A versenyképesség és szociális kohézió rendszerszerű összekapcsolásából, kapcsolatrendszerük mélyreható elemzéséből új, a forrásfelhasználást segítő gyakorlati szempontú eredményeket, és megoldásokat lehet levonni a fejlesztéspolitikák tervezői és megvalósítói számára. A kutatás jelentős eredménye, hogy az Európai Unió támogatás-, és fejlesztéspolitikájára vonatkozó elemzések szakmai, módszertani anyagként, segédeszközként hasznosíthatók, és felsőoktatásban, és a témával összefüggő szakemberképzésben. A versenyképesség és szociális kohézió fogalmának, működési mechanizmusainak összekapcsolása, szoros, kölcsönös viszonyrendszerük összevetése újszerűen bizonyítja a kettő közötti szoros kapcsolatot, együttműködést, hatékonyan szolgálja és segíti az ilyen irányú innovációk adaptálását.

A disszertáció összesen tíz fejezetből áll. A kérdésfeltevéseket és hipotéziseket tartalmazó bevezető rész után következik az állam gazdaságszervező funkcióinak, és a gazdasági koordináció eltérő típusainak elméleti ismertetését taglaló második fejezet. A második fejezetben, a szakirodalmi áttekintésben ismertetem a gazdaság eltérő típusait, a különböző elosztási modelleket, mint például a bürokratikus, a piaci, az etikai, valamint az agresszív koordinációt. Részletekbe menően elemzem a jóléti államok szerepének, funkcióinak változását a globalizáció korában. Az Európai Unió országainak főbb szociális modelljei, mindennek előtt a kontinentális és angolszász modell bemutatása jól szemlélteti az unión belüli gazdaságpolitikai elképzelések különbözőségét.

A harmadik, anyag és módszer fejezetben definiálom korunk meghatározó két gazdaságpolitikai célkitűzését a versenyképességet, valamint a gazdasági, szociális, és területi kohéziót. Ebben a fejezetben mutatom be az európai versenyképességi index koncepcióját. A harmadik fejezetben elemzem a lisszaboni, valamint az Európa 2020 stratégia megvalósításának összeegyeztethetőségét az újonnan csatlakozott 12 tagállam felzárkóztatásával, az unión belüli szociális kohézió megvalósításával. A versenyképes belső gazdasági tér és a szociális kohézió párhuzamos megteremtésének kivitelezhetősége jelenti a legnagyobb kihívást az EU döntéshozói számára. Az Európa 2020 stratégia az Európai Uniót a világ legversenyképesebb gazdasági tömörülésévé kívánja alakítani. Bár a stratégia nagyon jelentős hangsúlyt helyez a foglalkoztatottság növelésére, valamint a szegénységben élők felkarolására, kijelenthető, hogy a stratégia leginkább a fejlett régiók további fejlesztésére épít, és nem tesz említést az újonnan csatlakozott államok felzárkóztatásáról.

A kutatás eredményeit tartalmazó negyedik fejezet részletekbe menően foglalkozik az Európai Unió strukturális alapjainak, fejlesztési bankjának (Európai Beruházási Bank), valamint költségvetésének forráselosztó mechanizmusaival. Ebben a fejezetben mutatom be az Európai Regionális Fejlesztési Alap, A Szociális Alap és a Kohéziós Alap forrásainak célkitűzések szerinti allokációját. A 2007–2013-ig tartó pénzügyi időszakot már áthatja a versenyképesség és a gazdasági és szociális kohézió meghatározó kérdésköre. A jelenleg aktuális költségvetési időszakban a versenyképesség célkitűzés előirányzatra szánt kiadások éves szinten 6–7%-kal növekednek a közösségi agrárpolitika rovására, amelyek éves szinten 3%-kal csökkennek. Ugyancsak az eredmények című fejezetében ismertetem az Európai Unió 2014–2020-ig terjedő költségvetési időszakának prioritásait.

A fenntartható növekedés célkitűzésre szánt keretösszeg jóformán változatlan maradt az előző időszakhoz képest. A növekedést és munkahelyteremtést célzó versenyképességi célkitűzésre (1.a.) viszont 37%-kal nagyobb forrásösszeget szántak az előző időszakhoz képest. Ezen célkitűzés alatt külön megjelennek a közösségi infrastrukturális támogatások, amelyek szintén jelentős többletforráshoz jutnak. A versenyképesség erősítését célzó tendencia a 2007–2013-ig tartó pénzügyi időszakhoz képest még markánsabban jelentkezik. A növekedést és foglalkoztatást generáló kohéziós célkitűzés (1.b.) forrásallokációja szintén leképezi a korábbi költségvetési időszak tendenciáját, miszerint a kohéziós kiadások csökkenő félben vannak. A két költségvetési időszakot összehasonlítva 8%-os csökkenés állapítható meg. A természeti erőforrások megőrzése és kezelése elnevezésű célkitűzés (2.) szintén jelentős csökkenő tendenciát mutat az előző időszakhoz képest. A 420 682 millió EUR összegű 7 éves támogatás 11%-kal 373 179 millió EUR összegre csökken a következő költségvetési periódusban. A mezőgazdasági források csökkenésének trendje tehát tovább folytatódik. Szintén ebben a fejezetben mutatom be a gazdasági polarizációt csökkentő, a szociális kohéziót erősítő fejlesztéspolitikai irányzatokat az észak-alföldi régióban a 2014–2020-ig tartó költségvetési időszakban.

Tekintettel arra, hogy az Európai Uniónak a multipolárisá vált globális versenyben kell helytállni, elengedhetetlen, hogy megfelelő mechanizmusokat dolgozzon ki a globalizáció hatékony kezelésére.

Az Európai Unió szempontjából elengedhetetlen a politikai erőter kiterjesztése, a saját szabályozási mechanizmusokon keresztül történő hatásgyakorlás a globális irányításra. Az EU közösségi politikáinak terjesztése lehetetlen a nemzetközi szervezetekkel folytatott folyamatos, kiegyensúlyozott kapcsolatok nél-

kül. Szintén nagyon lényeges az EU befolyásának kiterjesztése a nem tagállamok területére, valamint a globalizáció költségeinek arányos megosztása.

Végül az értekezés igyekezett megválaszolni a hat kutatási hipotézisben feltett kérdéseket, összességében pedig alátámasztani, és bizonyítani a kutatási célkitűzésekben megfogalmazottakat.

8. FELHASZNÁLT IRODALOM

Borkó Tamás – Fodor Krisztina – Oszlay András (2007): Törésvonalak az Európai Unió költségvetési forrásainak elosztásában, a 2007–2013 pénzügyi keretmegállapodás kapcsán. ICEG European Center. Munkafüzet 20. 2007. június 30. 35 p.

Cohesion Policy 2007–13: *Cohesion Policy 2007–13. National Strategic Reference Frameworks*. January 2008. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. 2007. 78 p.

European Commission (2010): European Commission: Communication from the Commission, Europe 2020 a strategy for smart, sustainable and inclusive growth, COM(2010) 2020. 3.o.

Forgács Imre (2009): *Mégsem éjjeliőr? Az európai kormányzás esélyei és a pénzügyi válság*, Osiris–Zrínyi Kiadó, Budapest.

Musto István (2005): Langyos euroesőre várva. – *Mozgó világ*, 10. sz.

9. PUBLIKÁCIÓK AZ ÉRTEKEZÉS TÉMAKÖRÉBEN

Magyar nyelvű könyv:

Eperjesi Z. 1999. *Az euróról*. Jó tudni sorozat, Perfekt Pénzügyi Szakoktató és Kiadó Zrt., Budapest, 100 oldal, ISBN: 963-394-342-6,

Tudományos közlemény magyar nyelvű, lektorált folyóiratban:

Eperjesi Z.: 2005. Magyarország csatlakozása az Európai Unióhoz. – *A Társadalom és Politika folyóirat* (2005/1–2.), Exodus Nyomda Csíkszereda, 44–65. ISSN 1786-8475

Eperjesi Z. 2005. *A tudásalapú gazdaság és társadalom kialakulásának esélye az átalakulóban lévő magyar társadalomban*. Az ELTE Nemzetközi Kapcsolatok és Európai Tanulmányok Tudományos Diákkörének 2005-ös külön kiadása, Budapest, 18–22.

- Eperjesi Z.: 2005. *Az Európai Beruházási Bank gazdaságélénkítő tevékenysége az Európai Unióban; EU Working Papers: Gondolatok munka közben.* A Budapesti Gazdasági Főiskola Külkereskedelmi Főiskolai Karának szakmai folyóirata VIII. évfolyam, 4. szám, ISSN 1418-6241.
- Eperjesi Z.: 2006. A tudásalapú gazdaság és társadalom az átalakulásban. – *Kultúra és Közösség művelődéstudományi folyóirat*, 2006. II. szám, 73–77. Új Mandátum Lap- és Könyvkiadó, Budapest, ISSN 0133-2597
- Eperjesi Z.: 2008. *Az állami szektor szerepe a gazdaságban.* Budapesti Gazdasági Főiskola, Külkereskedelmi Főiskolai Kar, Szakmai füzetek 22. szám, 9. oldal, ISSN 1587-5881
- Eperjesi Z.: 2012. Az Európai Unió versenyképessége a globális kihívások közepette, – *Polgári Szemle* 8. évfolyam, 3–6 szám, Polgári Szemle Alapítvány, Budapest. 74–99. ISSN 1786-6553
- Eperjesi Z. 2013. A versenyképesség és szociális kohézió kapcsolata az Európai Unióban (2007–2013). – *Gazdálkodás folyóirat*, 57. évfolyam, 1.sz., Budapest, 24–41. ISSN 0046-5518
- Eperjesi Z. 2013: Gazdasági, szociális és területi kohézió az Európai Unióban. *Tér-Gazdaság-Ember* folyóirat. (Megjelenés alatt.)
- Eperjesi Z.: 2013. A versenyképességet szolgáló regionális stratégiák. – Debreceni Egyetem, *Agrártudományi közlemények 2013/51*, Acta Agraria Debreceniensis, Debrecen, 97–101. ISSN 1587-1282
- Eperjesi Z.: 2013. Az Európai Unió versenyképességének elemzése, Debreceni Egyetem, *Agrártudományi közlemények*, Acta Agraria Debreceniensis, Debrecen, 5 oldal, ISSN 1587-1282. (Megjelenés alatt.)
- Eperjesi Z.: 2013. Világgazdasági válság és az Európai Unió kilábalását és versenyképességének erősítését segítő „Európa 2020” stratégia. – *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle*, 14 oldal. ISSN 0133-2465 (Megjelenés alatt.)
- Eperjesi Z.: 2013. *Versenyképesség és szociális kohézió az Európai Unióban.* Erdélyi tudományos füzetek, 18 oldal, ISBN 978-963-631-166-7 (Megjelenés alatt.)
- Eperjesi Z.: 2013. *Világgazdasági válság és az Európai Unió versenyképessége.* Báthory-Brassai konferencia, Magyarok Világszövetsége. Konferenciakötet. (Megjelenés alatt.)

Idegen nyelvű lektorált konferencia kiadvány:

- Eperjesi Z.: 2005. The European Union's strategy for sustainable development, EDAMBA 8th International Science Conference within European system in doctorands education, 5 p., Nove Zamky, Slovakia

- Eperjesi Z.: 2005. Die ungarische PHARE CBC Programme. *Európai kihívások III. Tudományos konferencia*, Szegedi Tudományegyetem, Élelmiszeripari Főiskolai Kar, Juhász Nyomda, Szeged. 203–208 p., ISBN 963 482 757 8
- Eperjesi Z.: 2007. Evaluation of Global Loans of the European Investment Bank. *6th International Conference of PhD students*, Miskolc, Miskolci Egyetem Innováció és technológia transzfer központ, 139–147.p., ISBN 978-963—661-778-3
- Eperjesi Z.: 2013. Vegetable production based on waste heat in closed greenhouses considering economic usage and competitiveness of the European Union. – *Agrártudományi Közlemények (Acta Agraria Debreceniensis)*. 2013/53., 4 p, ISSN 1587-1282
- Eperjesi Z.: 2013. Cohesion and competitiveness of the European Union at strategic level. – *Agrártudományi Közlemények (Acta Agraria Debreceniensis)*. 2013/53., 5 p, ISSN 1587-1282
- Eperjesi Z.: 2013. External governance and economic patriotism. – *Agrártudományi Közlemények (Acta Agraria Debreceniensis)*. 2013/53., 35–39. p, ISSN 1587-1282
- Magyar nyelvű, lektorált konferencia kiadvány:**
- Eperjesi Z. 2004. A Német Szövetségi Köztársaság regionális politikája, különös tekintettel a keleti tartományok felzárkóztatására. – *Fiatalkorúak IV. Országos konferenciája*. Győr. 17 oldal.
- Eperjesi Z. 2012: Versenyképesség versus szociális kohézió az Európai Unióban, Változó világ, társadalmi és gazdasági útkeresés. – *VEAB konferencia*. Széchenyi István Egyetem, Győr. Nyomdai munkák: Budapesti Gazdasági Főiskola, Külkereskedelmi Kar nyomdája, Budapest. 71–81. ISBN 978-963-7159-44-2
- Eperjesi Z. 2013: Az Európai Unió kohéziója és versenyképessége a stratégiák szintjén. *Ekonómia és teória a prax (Gazdasági tanulmányok – elmélet és gyakorlat)*, Kiadó: International Research Institute s.r.o., Komárno, Slovakia, 515–524. ISBN 978-80-971251-2-7. Nemzetközi konferencia.
- Eperjesi Z. 2013: Az Európai Unió versenyképessége a globális világ gazdaságában. *MicroCAD Nemzetközi Tudományos Konferencia*. Miskolc, Miskolci Tudományegyetem. 14 oldal. ISBN 978-963-358-018-9
- Eperjesi Z. 2013. Az állam szerepe a gazdaság koordinálásában. *MicroCAD Nemzetközi Tudományos Konferencia*. Miskolc, Miskolci Tudományegyetem. 11 oldal. ISBN 978-963-358-018-9